

Crna Gora
VLADA CRNE GORE
Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

IZVJEŠTAJ

**O OSTVARIVANJU PLANA AKTIVNOSTI ZA
POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI
U CRNOJ GORI 2008-2012
za period decembar 2009. - jun 2011.**

oktobar, 2011. godine

SADRŽAJ

I Uvod	3
II Ocjena stanja i realizovane aktivnosti	4
1. Evropske integracije	4
2. Obrazovanje	5
3. Zdravlje	7
4. Nasilje nad ženama	8
5. Ekonomija i održivi razvoj	12
6. Politika i odlučivanje	16
7. Mediji, kultura i sport	19
8. Institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politika rodne ravnopravnosti	19
III Aktivnosti NVO u skladu sa PAPRR-om	21
IV Zaključci i preporuke Komisije za praćenje sprovođenja PAPRR-a	22

IZVJEŠTAJ

O OSTVARIVANJU PLANA AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U CRNOJ GORI 2008-2012

za period decembar 2009. - jun 2011.

I Uvod

Prvi izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava o ostvarivanju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) za period avgust 2008. do decembra 2009 godine prestavljen je Vladi u u junu mjesecu 2010 godine. Zaključkom Vlade naloženo je formiranje Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a, zadužena su ministarstva da shodno PAPRR-u pripreme programe za sprovođenje istog kao i obavezu ministarstava da u budžetima svojih potrošačkih jedinica planiraju sredstva za realizaciju PAPRR-a.

Treba napomenuti da je Vlada Crne Gore, na sjednici od 31. jula 2008.godine, usvojila Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2008-2012). Plan aktivnosti (PAPRR) predstavlja razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti. Zasnovan je na međunarodnim i domaćim pravnim izvorima koji tretiraju problematiku rodne ravnopravnosti. PAPRR se donosi za period od četiri godine i to za oblasti definisane Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti u kojima namjerava u narednom vremenskom periodu da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti. Ove oblasti su odabrane kao najznačajnije u javnoj raspravi koja je prethodila formulaciji PAPRR -a. PAPRR je izdvojio oblasti: evropske integracije, obrazovanje, zdravlje, nasilje nad ženama, ekonomija i održivi razvoj, politika i odlučivanje, mediji i kultura i institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politika rodne ravnopravnosti. U svakom području je određen strateški cilj, ciljevi, kao i mjere koje treba preduzeti. Određeni su i nosioci odgovornosti, partneri i vremenski period realizacije.

Da se u svakoj oblasti djelovanja i za sve definisane ciljeve, prema kojima su definisane mjere, pojedine mjere ne bi ponavljale definisane su četiri mjere koje treba realizovati u ostvarenju svih ciljeva. To su:

- Usklađivanje zakonodavstva u svakoj oblasti sa domaćim i međunarodnim pravnim standardima za ravnopravnost polova;
- Unaprjeđenje baza podataka, istraživanja i socio-ekonomske analize stanja ravnopravnosti polova u svakoj oblasti;
- Edukacija i podizanje svijesti javnosti o potrebi uvođenja ravnopravnosti polova u sve oblasti života i rada;
- Izgradnja kapaciteta i podsticanje aktivne saradnje i participatornog pristupa svih institucionalnih aktera u Crnoj Gori.

Kao i predhodni i ovaj Izvještaj sadrži ocjenu stanja rodne ravnopravnosti u navedenim oblastima, rezultate sprovedenih mjera i preporuke kako unaprijediti

uvodjenje trenda rodne ravnopravnosti u cilju postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Izvještaj je zasnovan na izvještajima o preduzetim mjerama koje su dostavila sledeća ministarstva i organi uprave: Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnji poslova, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete i sporta, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za informaciono društvo, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo nauke, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Zavod za statistiku (MONSTAT), Institut za javno zdravlje Crne Gore, kao i aktivnostima koje je realizovalo Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Aktivnosti su realizovane iz budžetskih sredstava nosioca aktivnosti, kao i iz donacija.

II Ocjena stanja i realizovane aktivnosti

1. Evropske integracije

Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, kroz obavljanje poslova koji se odnose na upravljanje procesom pridruživanja i pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, realizaciju mjera uspostavljenih Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u oblasti evropskih integracija, ostvaruje kontinuirano. Realizujući obaveze koje proističu iz usvajanja standarda EU i njenih članica, u dijelu međunarodnih standarda koji se tiču ljudskih prava o rodnoj ravnopravnosti kao i zakonskih obaveza koje obezbjeđuju ravnopravnost između muškaraca i žena u Evropskoj uniji, definisanih kroz *acquis communautaire* i druge fundamentalne dokumente EU, ostvaruje se cilj integracije rodne ravnopravnosti u oblasti evropskih integracija.

U izvještavanom periodu Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, a u saradnji sa UNDP kancelarijom u Crnoj Gori, je započelo primjenu IPA projekta u periodu od tri godine. Projekat obuhvata tri komponente: - Ekonomsko osnaživanje žena u Crnoj Gori, političko osnaživanje žena u Crnoj Gori i borba protiv nasilja u porodici.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti je u maju 2011. godine organizovalo je VII sastanak Foruma za dijalog sa predstavnicima civilnog društva. Tema VII sastanka bila je "Evropske integracije i rodna ravnopravnost", glavni panelista na sastanku bio je predsjednik Vlade Crne Gore dr Igor Lukšić. Uvodnu riječ na sastanku imao je ministar za ljudska i manjinska prava Ferhat Dinosha kao i predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore Nada Drobnjak.

Realizacija zajednički indetifikovanih prioriteta koji se tiču statusa rodne ravnopravnosti u oblasti evropskih integracija, ogleda se u realizaciji slijedećih aktivnosti: U dijelu pružanja kompletne tehničke pomoći kroz finansijske instrumente IPA za izradu opisa projekata - Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija je kontinuirano pružalo kompletnu tehničku podršku u pisanju projekata, između ostalih i Projekta o rodnoj ravnopravnosti – IPA 2010. U okviru IPA programa prekogranične bilateralne saradnje u kojima učestvuje Crna

Gora, Crna Gora - Albanija, Crna Gora – BIH, Crna Gora – Hrvatska i Crna Gora – Srbija, jedan od uslova koji moraju biti ispunjeni je podsticanje rodne ravnopravnosti, kako bi se projekti prekogranične saradnje mogli finansirati od strane EU.

Kako je vremenski period ostvarenja predviđenih mjera realizacije definisan kontinuiranim aktivnostima, tako će se i mjere implementacije primjenjivanja mjera rodne ravnopravnosti upotpunjavati srazmjerno fazama evaluacije i dostupnih podataka u okviru programa i instrumenata kroz koje se usvajaju standardi EU.

2. Obrazovanje

Iako postojeći zakoni iz oblasti obrazovanja i vaspitanja obezbjeđuju jednak pristup obrazovanju bez obzira na pol i druge posebnosti, ipak je vidljivo da rodna komponenta nije bila dovoljno uključena u obrazovne programe i nastavni proces. Zato je PAPRR-om predviđeno niz aktivnosti kojima bi se obezbjedilo kroz obrazovni program i nastavni proces, kao i u njihovoj realizaciji, da se kontinuirano sprovodi i poštuje princip rodne ravnopravnosti .

Ministarstvo prosvjete i sporta je u izvještajnom periodu kontinuirano radilo na integrisanju rodnih pitanja u nastavne planove i programe u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama; na postizanju rodne ravnoteže u izboru obrazovnih programa u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama; na usklađivanju stručnog obrazovanja u skladu sa analizom potreba natržištu rada uz posticanje uravnotežene zastupljenosti oba pola; na obezbjeđivanju i kontinuitetu dostupnosti udžbenika i literature; na ohrabrivanju socijalno isključenih osoba kao i marginalizovanih grupa žena (posebno Romkinja, žena sa sela i žena sa invaliditetom) da se uključe u obrazovanje i osposobljavanje za korišćenje IKT; na dostupnosti sporta svim bez obzira na pol i druge osobenosti. Takođe, Ministarstvo prosvjete i sporta je posebnu pažnju posvetilo orodnjavanju programu predmeta građanskog obrazovanja. Iz tog razloga Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti organizovalo je dva dvodnevna seminara na temu rodne ravnopravnosti za nastavnike/ce građanskog vaspitanja u osnovnim školama. Cilj seminara predstavljao je edukaciju nastavnika/ca o osnovama i teoriji rodne ravnopravnosti, međunarodnim i domaćim instrumentima zaštite, kao i primjerima pozitivne prakse, a sve u cilju sticanja znanja koja će koristiti i prenositi u daljem radu. Edukacijom ovog tipa obuhvaćeno je pedeset nastavnika/ca građanskog obrazovanja.

U okviru programskog cilja organizovanja i sprovođenja systemske edukacije u saradnji sa NVO otpočelo se sa realizacijom programskih aktivnosti za organizovanje rada "romskih asistenata" kao pomoć nastavnom kadru, i zasada se te aktivnosti odvijaju na nivou predškolskih ustanova u kampu Konik.

U okviru programske aktivnosti izrade etičkog kodeksa za osnovne i srednje škole uključeni su rodni aspekti koji se odnose posebno na oblast rodno osjetljivih komunikacija. U tu svrhu formirana je Radna grupa za njegovu izradu i završena obuka direktora u vaspitno-obrazovnim ustanovama za primjenu i poštovanje etičkog Kodeksa.

Ministarstvo prosvjete i sporta, uz podršku Komisije za praćenje i implementaciju Strategije za poboljšanje RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012), je u septembru tekuće školske godine, preko Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, obezbijedilo udžbenike za prvi, drugi i treći razred osnovne škole za učenike/učenicu RAE populacije u ukupnoj vrijednosti od 33.387,50 eura. Tim Ministarstva prosvjete i sporta je za školsku 2010/2011. godinu, u saradnji sa timom Crvenog krsta Crne Gore je na terenu (Kamp Konik 1 i 2) sačinio spisak djece koja se ne nalaze u sistemu obrazovanja i vaspitanja. MPiS za 55-oro djece obezbijedilo neophodnu garderobu, udžbenike i školski pribor, u iznosu od 3.600,00 eura.

Ministarstvo prosvjete i sporta je sa Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti i Centrom za stručno obrazovanje organizovalo fokus grupu od predstavnika nadležnih obrazovnih institucija sa ciljem ispitivanja uključenosti Romkinja u obrazovni program. Konstatovan je značajan napredak, posebno u uključenosti Romkinja u redovni školski sistem i program elementarnog opismenjavanja.

Centar za stručno obrazovanje je na zahtjev Zavoda za zapošljavanje uradio standarde zanimanja i programe obuke za potrebe Projekta »*Stvaranje podjednagog pristupa radnim mjestima za RAE populaciju*«. Centar, takođe, na zahtjev Fondacije za stipendiranje Roma (program koji finansira COSV) i Crvenog krsta Crne Gore (program koji finansira Evropska komisija i Danski Crveni krst), radi standarde, programe, prati realizaciju programa i za polaznike njihovih programa elementarnog funkcionalnog opismenjavanja sa Ispitnim centrom organizuje završni ispit. Kroz program u organizaciji FSR ove godine završni ispit je uspješno položilo 14 lica od ukupno 18 koliko ih je pohađalo kurs. Kroz program sa CKCG kurs funkcionalnog opismenjavanja prošlo 30 odraslih osoba oba pola.

Zavod za školstvo je izradio priručnik "Zdravi stilovi života" koji se primjenjuje u osnovnim školama, a u 2010. godini je usvojen obrazovni program za izborni predmet "Zdravi stilovi života" u gimnazijama.

Ministarstvo prosvjete i sporta je sa većim brojem NVO-a uspostavilo saradnju za potrebe realizaciju programske aktivnosti organizovanja i sprovođenja systemske edukacije i stručnog usavršavanja iz područja ravnopravnosti polova i protiv svih oblika segregacije za nosioce vaspitno-obrazovnih aktivnosti.

U istraživanju o istraživačkom radu i razvoju, u skladu sa EU regulativom Ministarstvo nauke je u saradnju sa MONSTAT-om je periodu od aprila do avgusta 2011. godine prikupilo podatke koji će obezbijediti validnije statističke podatke o nauci. Treba istaći da će ovo biti prvi put realizovano statističko istraživanje na ovu temu.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, Ministarstvo prosvjete i sporta i Univerzitet Mediteran u saradnji sa programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) 2010. godine organizovalo je za polaznike druge generacije Školu »*RODNE STUDIJE*«. Školu je činilo 5 modula u ukupnom trajanju od pet dana, nakon čega je polagan test i dodjeljivane diplome. Voditeljka škole je prof. dr Marijana Pajvančić, a uz nju su sa polaznicama i polaznicima radili ugledni/e domaće i strane predavačice i predavači.

3. Zdravlje

Ministarstvo zdravlja je u predhodnom periodu stavilo akcenat na unaprijeđenju reproduktivnog zdravlja žena, prevenciju malignih oboljenja (rak dojke, rak grlića materice) i usmjeravanje i edukaciju žena iz marginalizovanih populacija (ruralna područja i RAE populacija).

Domovi zdravlja sprovode aktivnosti na cilju realizacije navedenog plana na više načina: održavanjem edukativnih skupova, organizovanjem tribina, izradom brošura. Takođe, oni su prva karika u sprovođenju Pilot projekata ranog otkrivanja raka dojke i raka grlića materice (Dom zdravlja Danilovgrad, Dom zdravlja Rožaje, Dom zdravlja Budva, Dom zdravlja Bijelo Polje, Dom zdravlja Podgorica).

U domovima zdravlja otvorena su savjetovališta za reproduktivno zdravlje žena u okviru kojih se sprovodi program „Škola za trudnice“ i „Škola roditeljstva. Navedene škole se bave unapređenjem i poboljšanjem perinatalne zaštite u oblasti bezbjednog porođaja, obukom trudnica i članova njihovih porodica, koja se obavlja kroz teoretski dio i vježbe, a u cilju bolje pripreme trudnica i porodice za nove obaveze.

U saradnji sa UNICEF-om štampane su i brošure na temu: Trudna sam, Ponašanje u trudnoći, Škola za trudnice, Ishrana trudnica, Torba za porodilište, Postaću mama, Postaću tata, Postaću brat/sestra, Porođaj, Carski rez/epidural, Dojenje, Razvoj djeteta do treće godine, Pozitivna disciplina, Igra kao neodvojivi dio razvoja.

Važno je istaći i značajna ulaganja u opremu u ovim zdravstvenim ustanovama, gdje treba navesti i postojanje ambulante u okviru Doma zdravlja u Pljevljima, koja posjeduje poseban ginekološki sto za žene sa invaliditetom, za koje se vrše usluge kao i za ostale pacijentkinje. Takođe, u cilju povećanja dostupnosti zdravstvenih usluga ženama sa ruralnog područja, a nakon nabavke novog ultrazvučnog dijagnostičkog aparata Dom zdravlja Berane, jednom sedmično u Zdravstvenoj stanici Petnjica, organizuje rad izabranog doktora za žene – ginekologa.

Na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite uspostavlja se kontinuitet saradnje sa primarnim nivoom, koji se ogleda u obavljanju kolposkopskih pregleda, skrininga i mamografskih pregleda.

Na tercijarnom nivou Klinički centar Crne Gore, je dao doprinos u više segmenata. Pod pokroviteljstvom Ministarstva zdravlja u saradnji sa UNICEF-om, pokrenuti su projekti “BABY FRIENDLY” sistema, koji podrazumijeva razvijanje svijesti o značaju dojenja u prvim mjesecima života.

Vlada Crne Gore je u junu 2010. godine, usvojila Nacionalni program za rano otkrivanje raka dojke, a II crnogorska konferencija o raku dojke, održana je 22. oktobra 2010. godine, na kojoj je prezentovan Nacionalni program.

U okviru Nacionalnog programa za rano otkrivanje raka dojke oktobra 2010. godine, održana je prva škola na kojoj su predavači bili eminentni stručnjaci iz oblasti dijagnostike raka dojke. 20 radiologa iz Crne Gore je uspješno završilo školu. U julu 2010. godine, otvorena je Klinika za onkologiju, vrijedna 12 miliona €. Takođe, važno je navesti i saradnju sa nevladinim sektorom u navedenim akcijama,

kao što je saradnja sa NVO "Zdrava Dona Montenegrina", kao i regionalna saradnja u okviru Projekat "Osnaživanje zdravlja žena", koji se sprovodi u BiH i Crnoj Gori.

Jedna od značajnijih aktivnosti u proteklom periodu je i formiranje Nacionalne komisije za kontrolu malignih bolesti, čiji je zadatak formulisanje relevantnih dokumenata koji obuhvataju sve aktivnosti za prevenciju, ranu detekciju, pravovremenu dijagnostiku i odgovarajuće liječenje kao i poboljšanje života oboljelih.

U maju mjesecu 2011. godine, je otpočeo Pilot projekat ranog otkrivanja raka grlića materice, koji se realizuje u četiri doma zdravlja – u Podgorici, Danilovgradu, Rožajama i Budvi, u okviru kojih se sprovodi akcija pozivanja žena, sa teritorije tih opština (putem poziva, medija, elektronski), da obave preventivne ginekološke preglede. U toku je izrada Nacionalnog programa za otkrivanje raka grlića materice čije je usvajanje predviđeno Programom rada Vlade za 2011. godinu, za III kvartal. Najbitniji dio svih realizovanih akcija ogleda se u značajnom i evidentnom porastu broja žena koje su se javile i obavile različite vrste preventivnih pregleda (prema podacima pojedinih zdravstvenih ustanova broj pregleda se udvostručio u odnosu na 2009. godinu), što ukazuje na značajan pomak u razvijanju svijesti o zdravlju žena i mijenjanju tradicionalnih shvatanja o tome.

Kadrovska struktura zdravstvenih ustanova pokazuje da su žene u zdravstvenom sistemu Crne Gore, prisutne u značajno većem broju od svojih kolega muškaraca, pa se često broj žena u odnosu na ukupan broj zaposlenih kreće od 60 do 80%.

U normativnom dijelu, značajno je navesti izradu i usvajanje Zakona o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama, gdje se pravo na liječenje neplodnosti ART omogućava i ženama koje ne žive u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, uz saglasnost ministra zdravlja, uz prethodno mišljenje Komisije.

Institut za javno zdravlje se aktivno uključio u globalno istraživanje o stanju rodne ravnopravnosti u institucijama, koje je pokrenuto od UNDP, a dio intervjua sproveden je i sa ljekarima. Mada ograničenog kapaciteta, istraživanje je ukazalo na stanje postojeće prakse zdravstvenih radnika u vezi realizacije rodne ravnopravnosti, znanja o rodnoj ravnopravnosti, njihove stavove i nivo poznavanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Takođe, željelo se ispitati prepoznavanje veze implementacije rodne ravnopravnosti u zdravstveni sistem i uticaj na HIV vulnerabilnost.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti je u saradnji sa Misijom OSCE-a u Crnoj Gori, a povodom svjetskog dana zdravlja (7. april) organizovalo radionice na temu "Žensko zdravlje", kao i podjelu informativnih brošura o ženskom zdravlju i potrebi prevencije u četiri crnogorska grada, i to: Bar, Bijelo Polje, Pljevlja i Nikšić. Tom prilikom su organizovani i besplatni mamografski pregledi.

U okviru Kampanje "16 dana aktivizma za borbu protiv nasilja u porodici" organizovane su radionice u 6. gradova Crne Gore na temu "Reproduktivnog zdravlja žena".

4. Nasilje nad ženama

Realizacija mjera koje se tiču strateškog cilja eliminacije svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama ogleda se u stvaranju zakonskog okvira usaglašenog sa međunarodnim normama. Zato je na sjednici održanoj 27. jula 2010. godine Skupština Crne Gore donijela *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*. Zakon je stupio na snagu 14. avgusta 2010. godine. U sklopu javne rasprave o Zakonu održan je okrugli sto na kojem su uzeli učešće predstavnici državnih organa, velikog broja nevladinih organizacija i međunarodnih razvojnih donatora.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici uređena je zaštita od nasilja u porodici, zaštitne mjere, postupak za određivanje zaštitnih mjera kao i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja, ustanovljava se definicija nasilja u porodici, definicija člana porodice, organi koji se bave zaštitom od nasilja u porodici, kao i pravo žrtava nasilja na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu zaštitu. Važna činjenica je i ta da je predviđeno načelo hitnosti postupanja u postupcima koji se odnose na zaštitu od nasilja, kao i da je interes i dobrobit djeteta koje je žrtva prioritet u svim postupcima.

S obzirom da je Zakonom predviđeno donošenje strategije za zaštitu od nasilja u porodici koja sadrži ocjenu stanja i identifikovanja ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti i ciljeve i mjere za unapređenje socijalne i druge zaštite, to je na sjednici u junu 2011. godine Strategija i usvojena.

U Godini borbe protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde i sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, organizovali su okrugli sto na temu: "Implementacija Zakona o zaštiti od nasilja u porodici".

Ministarstvo pravde je u cilju podizanja svijesti o neophodnosti implementacije Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u saradnji sa Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti, Ministarstvom rada i socijalnog staranja i Kancelarijom UNDP u Crnoj Gori učestvovalo u organizaciji okruglih stolova u 2010. godini u Podgorici, I organizaciji seminara za nosioce pravosudnih funkcija o rodnoj ravnopravnosti sa posebnim osvrtom na radna i ekonomska prava žena.

Ističemo da je donošenjem *Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći* ("Sl. list CG", br. 20/11) sprovedena još jedna aktivnost koja ima za cilj pomoć žrtavama nasilja u porodici, na način što se tim licima obezbjeđuje besplatna pravna pomoć. Zakonom je propisano da lice koje je žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovine ljudima ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, koja podrazumijeva obezbjeđivanje potrebnih sredstava za potpuno ili djelimično pokrivanje troškova pravnog savjetovanja, sastavljanja pismena, zastupanja u postupku pred sudom, Državnim tužilaštvom i Ustavnim sudom Crne Gore i u postupku za vansudsko rješavanje sporova, kao i oslobađanje od plaćanja troškova sudskog postupka.

Uprava policije je u okviru aktivnosti i realizacije mjera iz Nacionalnog plana, a u cilju edukacije i podizanja nivoa svijesti službenika policije o problemima i posljedicama nasilja u porodici, značaja preventivnog djelovanja i efikasnijeg sankcionisanja nasilnika, podržala niz aktivnosti koje su pokrenule aktivistkinje nevladinih organizacija (SOS Podgorica, SOS Nikšić, Sigurna ženska kuća itd).

Prema podacima Uprave policije za 2011godinu(prvih šest mjeseci) broj registrovanih krivičnih djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici je 135(385) i

manji je za 35% u odnosu na isti period 2010. godine, što je značajno poboljšanje. Ova djela su procesuirana nadležnim tužiocima sa 132 krivične prijave kojima je obuhvaćeno 131 lice. U 127 odnosno 96,9% slučajeva izvršoci krivičnog djela su muškog pola, među kojima je evidentirano 46 ili 36% povratnika. Žrtve nasilja u porodici i porodičnoj zajednici su 151 lice od kojih 142 ili 94% su ženskog pola. Maloljetna lica su evidentirana u 15 slučajeva kao žrtve porodičnog nasilja, od kojih se u 26,6% slučajeva radilo o djeci - maloljetnim licima do četrnaeste godine života. U 2010.godini registrovano je 36 (42) krivičnih djela protiv polne slobode ili 14,2% manje u odnosu na 2009 godinu. U strukturi ovih krivičnih djela, registrovano je 5(9) KD silovanje ili 44,4% manje i 1 (3) KD silovanje u pokušaju ili 66,6% manje u odnosu na uporednu godinu. Evidentirano je i 13 (21) KD nedozvoljena polna radnja, 4 (3) KD posredovanje u vršenju prostitucije, 8 KD posredovanje u vršenju prostitucije u vezi sa zločinačkim udruživanjem, 3 KD obljava sa djetetom i po jedno KD obljava nad nemoćnim licem i prikazivanje pornografskog materijala. Od ukupnog broja (36), 4 KD su po NN počiniocu i sva su rasvijetljena. U 2011 .godini (prvih šest mjeseci) registrovano je 11(23) krivičnih djela protiv polne slobode ili 52,17 % manje. u odnosu na 2010 godinu za isti period. U strukturi ovih krivičnih djela, registrovano je 2(5) krivična djela silovanja, i 1(1) krivično djelo silovanje u pokušaju. Evidentirano je i 4(13) krivično djelo nedozvoljena polna radnja, 1(4) krivično djelo posredovanje u vršenju prostitucije, 1(3) krivično djelo obljava sa djetetom i po jedno (1) krivično djelo obljava nad nemoćnim licem i obljava zloupotrebom službenog položaja. Od ukupnog broja (11), jedno krivično djelo je po nepoznatom počiniocu i ono je rasvijetljeno. U 2010 godini broj krivičnih djela trgovina ljudima značajno je povećan u odnosu na 2009. godinu, što je rezultat operativne akcije „Afrodita“ koja je realizovana u saradnji sa Specijalnim tužiocem za borbu protiv organizovanog kriminala.

Registrovano je 11 (3) krivičnih djela trgovine ljudima:

- Realizacijom akcije »Afrodita« otkriveno je 10 krivičnih djela trgovine ljudima i podnijeta krivična prijava kojom je procesuirano 16 lica iz Podgorice, članova organizovane kriminalne grupe, koja se sumnjčila da je vršila krivična djela trgovina ljudima, posredovanje u vršenju prostitucije i zločinačko udruživanje.
- Na području nadležnosti PJ Nikšić, procesuirano je 6 lica, zbog osnovane sumnje da su počinili krivično djelo trgovina ljudima.

U periodu od 31.12.2009. do 30.06.2011.godine na Policijskoj akademiji u Danilovgradu i u Upravi za kadrove, različite vrste obuka završilo je 178 žena. U navedenom periodu 31 žena završila je dopunsku obuku iz osnovnog policijskog obrazovanja (Kurs za policajce); Uprava za kadrove u saradnji sa Centrom za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija i Programom za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) organizovala je seminar na temu Vrijednosti - odnos polova i korupcija kome je prisustvovala jedna službenica Uprava policije; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava donijelo je "Plan edukacije o zabrani diskriminacije" koji obuhvata predstavnike organa državne uprave koji se direktno bave pitanjima prevencije, pa je uskladu sa istim ispred Uprave policije upućeno pet službenika; za odlazak u Misije EU, UN i NATO prijavilo se 13 žena što čini 4,86% od ukupnog broja prijavljenih kandidata. U procesu prijavljivanja i upućivanja u misije žene učestvuju ravnopravno.

Prema informacijama dobijenim od Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima može se reći da kada je riječ o generalnoj situaciji na polju borbe protiv trgovine ljudima Crna Gora se na osnovu analize statističkih podataka sa kojima raspolažemo i dalje može posmatrati uglavnom kao zemlja tranzita potencijalnih žrtava trgovine ljudima koje dolaze sa istoka na putu ka zemljama EU, a manje kao zemlja destinacije.

U izvještajnom periodu organizovan je značajan broj seminara, sastanaka i studijskih posjeta, koji su imali za cilj jačanje stručnih kapaciteta predstavnika sudstva, tužilaštva i policije u borbi protiv trgovine ljudima.

Kako bi se unaprijedila komunikacija sa predstanicima pravosudnih organa i ojačale strane u postupku u svim sudovima u Crnoj Gori koji su nadležni za rješavanje predmeta krivičnih djela trgovine ljudima (član 444) i trgovina djecom radi usvojenja (član 445), kao i za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (član 220) Krivičnog zakonika ustanovljena je Služba za svjedoke/oštećene-žrtve ovih krivičnih djela. Vlada Crne Gore je preko Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i u izvještajnom periodu nastavila da finansira Sklonište za žrtve trgovine ljudima u kojem je tokom 2010. godine boravilo 16 štićenika/ca, dok su u prva dva kvartala 2011. godine boravile 2 štićenice. U cilju organizovanog djelovanja na širu javnost u smislu upoznavanja sa osnovnim karakteristikama, uzrocima i rizicima od trgovine ljudima, izgrađenim sistemskim rješenjima u borbi protiv ovog fenomena, kreiran je Plan aktivnosti koji podrazumijeva kontinuirano praćenje medija i interneta, jačanje i učvršćivanje saradnje na lokalnom nivou oko sprovođenja programa i projekata o borbi protiv trgovine ljudima, kao i neprekidno funkcionisanje SOS linije za žrtve trgovine ljudima, koja je otvorena u vladinom Skloništu, a na kojoj osim prijave sumnjivih slučajeva, svi građani mogu dobiti informacije o indikatorima ovog fenomena. Tokom izvještajnog perioda Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u kontinuitetu sprovodila medijsku kampanju usmjerenu na upoznavanje javnosti o radu SOS telefona za žrtve trgovine ljudima (11 66 66), putem koje se, 24 časa, besplatno i anonimno, pozivom sa svih mreža u Crnoj Gori može prijaviti postojanje sumnje na izvršenje ovog krivičnog djela ili dobiti više informacija o samom fenomenu trgovine ljudima i službama za pomoć.

Ministarstvo unutrašnjih poslova učestvuje u svim aktivnostima koje se odnose na izradu strateških dokumenata koji se odnose na eliminaciju i sprječavanje svih oblika nasilja.

U prethodnom periodu Ministarstvo rada i socijalnog staranja je poseban akcenat dalo na razvoj normativne djelatnosti kao i unapređenje prakse zaštite žrtava od nasilja u Centrima za socijalni rad kroz razvoj multidisciplinarnog pristupa.

U cilju pružanja što kvalitetnijih usluga žrtvama nasilja Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u partnerstvu s Unicef-om i UNHCR-om formiralo multidisciplinarnе operative timove u Centrima za socijalni rad. Do sada je formirano osam timova i to: u CSR Nikšić, u Bijelom Polju, u Podgorici, Herceg Novom, Baru, Beranama, Kotoru i Pljevljima.

Operativne multidisciplinarnе timove čine pravnici, psiholozi, pedagozi i socijalni radnici(iz socijalne zaštite), psihijatri i pedijatri (zdravstvena zaštita),

inspektori (policija), tužioci, sudije, pedagozi (iz obrazovanja), predstavnici NVO SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja. Koordinator svih aktivnosti tima je CSR i u njemu se nalazi sjedište tima.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti organizovalo je, jednodnevni seminar na temu "Rodne ravnopravnosti i sudska praksa Međunarodnog suda za ljudska prava" za nosioce pravosudnih funkcija. Cilj seminara predstavljao je edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija o osnovama i teoriji rodne ravnopravnosti, međunarodnim i domaćim instrumentima zaštite, kao i primjerima pozitivne prakse, a sve u cilju sticanja znanja koja će koristiti i prenositi u daljem radu.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori su pokrenuli kampanju „16 dana aktivizma za borbu protiv nasilja nad ženama” U Crnoj Gori, kampanja ima za cilj podignje svijesti o ovom problemu i podstakne nadležne organe i javnost da učestvuju u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

5. Ekonomija i održivi razvoj

Po Ustavu Crne Gore svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti (član 62). Ustavom je definisano da omladina, žene i invalidi uživaju posebnu zaštitu na radu (član 64, stav 4).

Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti je stupio na snagu 25.03. 2010. godine. Ovaj zakon definiše nezaposleno lice kao lice od 15 do 65 godina života koje je crnogorski državljanin ili stranac sa ličnom radnom dozvolom, koje se nalazi na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, sposobno ili djelimično sposobno za rad, koje nije zasnovalo radni odnos i koje aktivno traži zaposlenje.

Aktivna politika zapošljavanja (APZ) koju sprovodi Zavod za zapošljavanje, su planovi, programi i mjere usmjerene ka povećanju zaposlenosti, odnosno smanjenju nezaposlenosti.

Ostvarivanje prava po osnovu nezaposlenosti zasniva se na načelima: slobode u izboru zanimanja i radnog mjesta, zabrane diskriminacije po svim osnovama, promovisanja rodne ravnopravnosti, afirmativne akcije usmjerene prema teže zapošljivim licima, nepristrasnosti nosioca poslova zapošljavanja, besplatnosti obavljanja poslova zapošljavanja.

Od ukupnog broja nezaposlenih lica koja se u toku godine obučavaju kroz razne vidove programa stručnog osposobljavanja za poznatog poslodavca kao i programa pripreme za tržište rada (obuke za zanimanja i programi sticanja posebnih znanja) oko 54% čine žene.

Za poznatog poslodavca realizovano je 49 programa, u koja su uključena 244 lica, od čega su 203 žene (83,2%). Za tržište rada realizovan je 221 programa za 3.877 polaznika, od čega su 2.023 žene (52,18%).

Realizovano je 252 programa javnih radova u kojima je bilo angažovano 2.518 nezaposlenih lica. Od tog broja je 920 žena (36,54%).

U centrima za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) korisnici (bez obzira na pol) imaju na raspolaganju informacije o oglašenim radnim mjestima, mogućnostima koje nudi Zavod (savjetovanje, programi zapošljavanja, osposobljavanja, poslodavcima, zanimanjima, školama i drugim obrazovnim organizacijama, stipendijama, itd).

U okviru profesionalne orijentacije realizuju se mjere profesionalnog informisanja, profesionalnog savjetovanja, profesionalne selekcije, kao i radioničarske i druge aktivnosti.

Profesionalno informisanje se odvija kroz saradnju sa savjetnicima za evidenciju i posredovanje, održavanje informativnih seminara i informisanje putem medija i brošura. Procesom direktnog individualnog profesionalnog informisanja obuhvaćeno je 389 nezaposlenih lica (od čega oko 51% čine žene). Kroz proces individualnog profesionalnog savjetovanja prošla su 382 nezaposlena lica (od čega su oko 50% žene). Profesionalnom selekcijom obuhvaćeno je oko 372 nezaposlena lica (od čega oko 50% čine žene).

Informativno-motivacioni seminari (radionice) su programi namijenjeni svim nezaposlenim licima, a imaju svrhu da informišu nezaposlene o svim značajnim obilježjima tržišta rada i zapošljavanja, kao i da motivišu nezaposlene na aktivno traženje zaposlenja. Usluge informativno motivacionih seminara koristilo je 1.809 nezaposlenih lica. Na tim seminarima je bilo 1.345 ili 74,4% žena.

Program za podsticanje karijernog razvoja dugoročno nezaposlenih lica se izvodi kroz informativno-motivacione radionice sa ciljem aktivnijeg i efikasnijeg uključivanja lica u traženje posla. Projekat je namijenjen dugotrajno nezaposlenim licima i drugim teže zapošljivim licima. U okviru projekta je realizovan 141 seminar koje je pohađalo 1.669 nezaposlenih lica. Od ovog broja je 1.233 žena (73,9%).

Zapošljavanja pripravnika realizuje se po dva osnova: saglasno Vladinom programu zapošljavanja pripravnika sa visokom stručnom spremom i po Pravilniku o pripremi za zapošljavanje. U izvještajnom periodu sa evidencije Zavoda je zaposleno 2.076 pripravnika. Od tog broja, Zavod je učestvovao u finansiranju pripravnčkih plata za 801 lice od čega su 484 žene (60,42%). Realizacijom programa zapošljavanja pripravnika sa visokom stručnom spremom radni odnos je zasnovalo 676 pripravnika - 484 ili 71,6% su žene.

Samozapošljavanje: Jedan od programa koji ZZZCG sprovodi u okviru APZ jeste Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori (Inovirani program samozapošljavanja) koji je startovao u septembru 2008. god. kao nastavak Programa za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva iz 1999. godine. Uslovi pod kojima se odobravaju krediti su sljedeći:

- iznos odobrenog kredita po novozaposlenom radniku je do 5.000€,
- maksimalni iznos kredita je 15.000€ - za 3 novootvorena radna mjesta,
- grace period je godinu dana,
- kredit se vraća u polugodišnjim anuitetima,
- rok povraćaja sredstava je tri godine za nezaposlena lica i dvije godine za mala preduzeća i preduzetnike,

- kamatna stopa na godišnjem nivou je 3% za projekte čiji su nosioci nezaposlene žene i projekte koji se realizuju u manje razvijenijim opštinama i 4% za projekte koji se realizuju u razvijenijim opštinama.

U posmatranom periodu je odobreno 430 kredita za nezaposlena lica ukupne vrijednosti 2.588.000€. Nosioци 42,3% isfinansiranih kredita su žene (182 projekta) u vrijednosti od 1.045.000€.

U programe profesionalne rehabilitacije, u periodu od 31.12.2009. do 30.06.2011. godine, uključeno je 135 lica. Od tog broja, žena je 63 ili 46,66%.

Program socijalne uključenosti - Za određeni broj lica za koja je, od početka realizacije programa profesionalne rehabilitacije, utvrđeno da imaju preostalu radnu sposobnost ispod 30%, predloženo je uključivanje u program „Socijalna uključenost lica sa invaliditetom“. Sadržaj programa socijalne uključenosti se odnosi na psihosocijalnu podršku, unapređivanje radnih i socijalnih vještina nezaposlenih lica kroz jednostavna zanimanja. U izvještajnom periodu u program je bilo uključeno 21 lice, od čega 14 žena (66,66%).

Obuka stručnjaka za oblast profesionalne rehabilitacije - U Crnoj Gori nedostaje kvalifikovanog kadra za oblast profesionalne rehabilitacije. Prepoznajući potrebu za stvaranjem stručnjaka iz te oblasti, Zavod je u okviru pilot projekta pokrenuo i proces obuke 12 visokoškolaca (od čega devet žena - 75%) - nezaposlenih lica raznih profila, za zanimanja potrebna za redovno obavljanje procesa profesionalne rehabilitacije u Crnoj Gori (psiholozi, tehnolozi, socijalni radnici, defektolozi).

Primjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom u praksi - slijepa i slabovidna lica - Cilj ovog programa je prevazilaženje slijepoće, odnosno slabovidnosti, kao komunikacijske i pokretne prepreke, reorganizacija i reorijentacija života nakon nastale smetnje, povećanje mogućnosti za moguće kasnije uključivanje u programe osposobljavanja, obrazovanja i zaposlenje, usvajanje osnovnih socijalnih i životnih vještina i prepoznavanje vlastitih prepreka kod zapošljavanja. U program je uključeno 7 slijepih i slabovidnih lica, od čega 1 žena.

Seminar za lica sa oštećenjima sluha i govora - U program koji je trajao 4 nedjelje uključeno je 13 lica sa evidencije nezaposlenih, od čega 9 žena (69,23%).

U pilot program »Radna terapija za osobe sa invaliditetom« - čiji cilj je sticanje socijalnih vještina, radnih vještina i navika, podizanje preostalih radnih sposobnosti na viši nivo, samostalniji i kvalitetniji život pojedinca i njegove porodice, je uključeno 11 lica sa invaliditetom, od čega 3 žene - 27,27%.

Program za razvijanje funkcionalnih i radnih vještina teže zapošljivih lica - U 2011. godini je namijenjen unaprijeđivanju radnih i socijalnih vještina lica, čija znanja, vještine, odnosno kompetencije nijesu tražene na tržištu rada, koji imaju zdravstvene, odnosno socijalne smetnje i nijesu motivisani za aktivno traženje zaposlenja ili imaju umanjenu radnu sposobnost. U posmatranom periodu u program je uključeno 52 nezaposlena lica sa evidencije ZZZCG. Od tog broja 31 je žena (59,61%).

Subvencije zarade za zaposlena lica sa invaliditetom - u ovom periodu 11 poslodavaca se obratilo ZZZCG - Fondu za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, za dodjelu subvencije zarade za 11 zaposlenih lica sa invaliditetom. Od tog broja 5 zaposlenih su žene (45,45%).

Zavod u kontinuitetu realizuje javni rad pod nazivom "Sunčana radionica" (izrada suvenira, čestitki, ukrasa i papirne galanterije) u cilju efikasnijeg i bržeg zapošljavanja lica sa invaliditetom, kao jednog od najtežih i dugoročnih problema sa kojima se suočava naše društvo. U ovaj javni rad je uključeno 77 lica sa invaliditetom. Učešće žena u ovom javnom radu je oko 52% (40 žena).

Kroz projekat »Smanjenje ugroženosti domicilne RAE populacije«, koji je finansijski podržao UNDP, a koji je namijenjen poboljšanju položaja RAE populacije, u programe stručnog osposobljavanja u periodu realizacije (2008, 2009 i dijelom 2010. godina) uključeno je 75 lica, u zanimanjima iz oblasti ugostiteljstva i ličnih usluga. Od ukupnog broja lica, učešće žena je 52%. Nakon završetka projekta 19 lica se zaposlilo, od kojih tri žene – 15,78% (jedna nakon završenog osposobljavanja i dvije kroz dodijeljene grantove).

Finansiran je i početak rada prve ženske frizersko-krojačke zadruge u Nikšiću dodjelom bespovratnih sredstava. Zaposlene su dvije žene.

Projektne aktivnosti za stvaranje podjednakog pristupa radnim mjestima za RAE populaciju su se odnosile na uključivanje nezaposlenih osoba sa evidencija biroa rada u programe osposobljavanja za sticanje prvog zanimanja, a u cilju povećanja njihove zapošljivosti. Programom osposobljavanja obuhvaćeno 48 pripadnika RAE populacije (žena 19 ili 39,5%). Osim zapošljavanja, pozitivni efekti ovog projekta su i povećana motivacija poslodavaca za zapošljavanjem pripadnika RAE populacije, sprečavanje diskriminacije i stvaranje jednakog pristupa tržištu rada, uspostavljanje socijalnog partnerstva.

Prema izvještaju Ministarstva za informaciono društvo, Strategija razvoja informacionog društva doprinosi sveukupnom povećanju svijesti kako građana tako i građanki kroz jasno prezentovanje mogućnosti koje pružaju IKT tehnologije. Ministarstvo za informaciono društvo je u toku 2010. godine realizujući projekat „Nacionalni PC program“ doniralo 763 računara različitim kategorijama stanovništva.

U junu 2010. godine MONSTAT je u saradnji sa Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti izvršio pripremu i štampanje trećeg izdanja publikacije „Žene i muškarci u Crnoj Gori 2010“

Zavod za statistiku je tokom izvještajnog perioda sprovodeći aktivnosti prema „Planu statističkih istraživanja“ a na temu rodne ravnopravnosti posebnu pažnju posvetio izradi upitnika i ostale dokumentacije vezane za pripremu popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. godine. Što se tiče saradnje sa nevladinim sektorom Zavod za statistiku i Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti učestvovali su u savjetodavnom odboru projekta „Rodne razlike u ličnim prihodima i primanjima u Crnoj Gori“ koji je organizovao Evropski pokret u Crnoj Gori.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti je u saradnji sa Misijom OSCE u Crnoj Gori, 15. oktobra 2010 godine po prvi put, dodjelom sertifikata o završenom kursu računara za žene iz sela Ostros, opština Bar, obilježilo međunarodni Dan žena sa sela. U toku 2010 i 2011. godine završeni su kursevi računara za žene na selu u opštinama Bar (Ostros i Virpazar), Pljevlja, Nikšić (Ozrinići), a aktivnost se proširila u drugoj polovini 2011. godine na opštinu Bijelo Polje, a nastavljena je u Pljevljima i

Baru. Takođe, za žene iz Nikšića, Pljevalja i sela Ostros organizovan je kurs engleskog jezika .

Implementirajući tokom 2010. godine projekat UNWOMEN-a Odjeljenje za rodnu ravnopravnost je pripremlilo i izdalo publikaciju „Kako da ostvarim svoja prava“ i priručnik za inspektore rada“ Diskriminacija žena na tržištu rada“. Takođe, u sklopu istog projekta izvršena je analiza dijela budžeta u četiri crnogorskih opština sa aspekta raspodjele sredstava NVO-ima i sportskim organizacijama, te istraživanje i analiza poznavanja budžeta, značaj njegovog donošenja i učešća građana i građanki u njegovoj realizaciji u opštini Bar. Iste su prezentirane javnosti i publikovane.

Početkom 2011. godine organizovana su dva seminara za inspektore rada, odnosno inspektore za rad i radne odnose i inspektore zaštite na radu na temu „Radno-ekonomska prava žena i anti-diskriminacioni pristup tržištu rada“

U sklopu obilježavanja 15. maja – Međunarodnog dana žena preduzetnica, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, a u sardnji sa Misijom OSCE i NVO “Asocijacija poslovnih žena Crne Gore“ organizovalo je II Konferenciju poslovnih žena na temu „Potencijal žena Crne Gore u biznisu i nauci“. Cilj konferencije bio je da se razmjenom iskustva, znanja i ideja razgovara o poziciji i učešću žena u preduzetništvu i nauci, kao i perspektivama njihovog daljeg razvoja. Takođe u sklopu Konferencije organizovan je sajam stvaralaštva.

6. Politika i odlučivanje

Obaveza svih organa vlasti, a time i Skupština Crne Gore i Vlade Crne Gore prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti je da, u okviru svojih nadležnosti, primjenjuju principe rodne ravnopravnosti, a naročito princip rodno balansirane zastupljenosti prilikom izbora i imenovanja na određene funkcije, obrazovanja radnih tijela i utvrđivanja sastava zvaničnih delegacija. nadalje, Član 12 Zakona predviđa da političke stranke, svojim aktima, određuju način i mjere za postizanje rodno balansirane zastupljenosti žena i muškaraca u svojim organima, na kandidacionim listama za izbor poslanika/ca i odbornika/ca, u izabranim klubovima poslanika/ca i odbornika/ca i za izbor na javne funkcije na svim nivoima.

Međutim, bez obzira na Ustavna opredjeljenja i zakonske propise, te javno proklamovane političke stavove, kao i dokumenta pojedinih partija i utvrđene obaveze, podaci o učešću žena u organizacionim strukturama političkih partija pokazuju nizak stepen zastupljenosti žena u njihovom radu, kao i njihovu slabu zastupljenost na visokim funkcijama koje uključuju donošenje odluka.

Na posljednjim parlamentarnim izborima, od ukupno 498.825 upisanih birača (80,44% ukupnog broja stanovnika) 250.165, tj. 50,15% je žena. Broj poslanica u novom sazivu Skupštine je ostao nepromijenjen u odnosu na prethodni, jer jsu od ukupno 81 poslanika 9 bile žene, što čini 11%, da bi taj broj bio 10 u kratkom periodu, a sada je opet 9.

Veoma je važna i struktura parlamentarnih tijela, koji pokazuju raspored moći, ne samo po brojčanoj zastupljenosti, nego i po prisutnosti u pojedinim oblastima:

Odbor za ustavna pitanja i zakonodavstvo – 2 žene;
Odbor za politički sistem pravosuđe i upravu – 1 žena,
Odbor za bezbjednost – nema žena;
odbor za međunarodne odnose i evropske integracije – 1 žena;
Odbor za ekonomiju, finasije i budžet – nema žena;
Odbor za ljudska prava – 2 žene;
Odbor za rodnu ravnopravnost – 7 žena;
Odbor za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje – 1 žena,
Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport – 2 žene;
Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje - 2 žene;
Administrativni odbor - nema žena;
Komisija za praćenje i kontrolu postupaka privatizacije – 1 žena.

Podaci takođe i dalje pokazuju nizak procenat zastupljenosti žena na odlučujućim položajima u lokalnoj samopupravi, a oni su sljedeći: samo u jednoj opštini žena obavlja funkciju predsjednice opštine; od ukupno 21 opštine dvije žene se nalaze na mjestu potpredsjednica opštine; u 4 opštine na mjestu predsjednika/ca skupštine opštine nalaze se žene; funkciju glavnog/e administratora/ke u dvije opštine obavljaju žene; dok se na mjestu menadžera/ke u jednoj opštini nalazi žena. Takođe se može primijetiti veoma mali procenat odbornica u skupštinama opština, što na nivou Crne Gore iznosi 12,7%.

Podaci na nivou Vlade ostali su nepromijenjeni. Funkciju predsjednika i potpredsjednika Vlade Crne Gore obavljaju muškarci. Od ukupno 17 ministarstava samo jedna žena obavlja funkciju ministarke. Žene u 22% obavljaju funkciju pomoćnica ministara i starješinki državnih organa. Od ukupno zaposlenih u državnim organima Crne Gore 54% čine žene dok 46% čine muškarci.¹

Od svog osnivanja Vladin mehanizam za rodnu ravnopravnost konitnuirano sprovodi edukacije za članice političkih partija u Crnoj Gori. U 2010. godini u saradnji sa Fondacijama Konrad Adeanuer Stiftung i Eudardo Frei sproveden je ciklus od tri treninga za žene iz parlamentarnih partija u Crnoj Gori na sledeće teme: Političke partije i političke ideologije; Političke komunikacije; Crna Gora na putu u EU, a u 2011.godini održana je Konferencija "Žene u politici", na kojoj su objedinjeni zahtjevi svih predstavnika i predstavnica političkih partija, kao i stručnjaka i stručnjakinja iz zemlje i regiona i postignut dogovor oko prijedloga teksta norme u u Zakonu o izboru poslanika i odbornika kojom se obavezuju političke stranke da na izbornim listama kandiduju ne manje od 1/3 lica manje zastupljenog pola. Na izornoj listi među svaka tri kandidata, počev od prvog do trećeg kandidata, od četvrtog do šestog kandidata i tako redom, kandiduje se najmanje jedno lice manje zastupljenog pola. Izborna komisija će odbiti proglašenje liste koja nije u skladu sa navedenom normom. Takođe je značajno istaći da je predloženo da prilikom eventualne zamjene mandata, odnosno popunjavanja upražnjenog mjesta odbornica i poslanica vršiti u okviru ženske kvote.

---

¹ Podaci Uprave za kadrove

Tekst ovog prijedloga prosljeđen je predsjedniku Skupštine predsjednicima, parlamentarnih političkih partija, poslanicima, međunarodnim organizacijama, organizacijama civilnog društva i medijima u Crnoj Gori.

Takođe, u toku 2010. godine i u prvoj polovini 2011. godine Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, a u saradnju sa Misijom OSCE, organizovalo je dva okrugla stola na temu "Učešće žena u političkom i javnom životu" na kojima su razmijenjena iskustva iz regiona na temu rodne ravnopravnosti na izbornim funkcijama.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava takođe se obratilo predsjedniku Skupštine obrazlažući potrebu uvođenja kvota u izbornu zakonodavstvo i da se na ovaj način izborni zakon usklađuje sa članovima 8 i 18 Ustava Crne Gore i potvrđenim međunarodnim konvencijama, te da se temelji na najboljim evropskim praksama.

Prema informacijama Ministarstva odbrane rodna perspektiva je uključena u rad Ministarstva i Vojske kroz: obuku i upućivanje žena u mirovne misije; zapošljavanje žena kao državnih službenika/ca; kao profesionalnih vojnih lica i civilnih lica i njihovo stručno usavršavanje u zemlji i inostranstvu; upućivanje žena u vojnodiplomatske misije Crne Gore pri međunarodnim bezbjedonosnim organizacijama i diplomatskim predstavništvima Crne Gore u inostranstvu; školovanje mladih žena u svojstvu kadeta na prestižnim vojnim akademijama u svijetu na osnovu ponuda zemalja partnera.

Nakon završetka obuke u Centru za obuku Vojske Crne Gore za učešće u mirovnim misijama, u sklopu Medicinskog tima Ministarstva odbrane u mirovnu misiju ISAF u Afganistanu – treća rotacija, upućena je jedna žena – vojnik po ugovoru u svojstvu medicinske tehničarke, a na pripremama za slijedeću rotaciju za ovu mirovnu misiju nalazi se još jedna žena vojnik po ugovoru.

U Ministarstvu odbrane na dan 01.07.2011. godine ima 35,38% zaposlenih žena. Nešto više od polovine ovog broja su žene sa završenim visokim obrazovanjem.

U Vojsci Crne Gore, na dan 01.07.2011. godine, ima 8,69% zaposlenih žena, od čega je 40-oro žena profesionalnih vojnika po ugovoru, osam(8) žena su podoficiri, jedna(1) žena oficir i 124 žene su civilna lica,

U periodu decembra 2009. – jun 2011. godine, šest(6) mladih žena kadetkinja su upućene na školovanje na prestižnim vojnim akademijama u Grčkoj, Njemačkoj i Makedoniji za potrebe Vojske Crne Gore.

Prema podacima u Upravi policije Crne Gore radi 679 žena, što čini 13,5 % od ukupnog broja zaposlenih (5.027). Na policijskim poslovima raspoređeno je 326 žena, što čini 7,9 % od ukupnog broja službenika(4093) U okviru uniformisanog sastava raspoređeno je 248 žena tj.6,27 %(od ukupnog broja 3950). Na rukovodećim radnim mjestima raspoređene su 22 žene odn.11,64% od ukupnog broja na rukovodećim mjestima (189)

U Specijalnoj antiterorističkoj jedinici na policijskim poslovima raspoređene su tri žene. U Posebnoj jedinici policije na policijskim poslovima raspoređeno je šest žena.

U prethodnom periodu primljene su u radni odnos tri generacije svršenih polaznika sa Policijske akademije u Danilovgradu-ukupno 89 službenika ,od čega 25 žena.

U stalnom radnom odnosu nalazi se 514 žena i 165 na određeno vrijeme od čega 18 u svojstvu pripravnika.

U periodu od 31.12.2009. do 30.06.2011.godine na Policijskoj akademiji u Danilovgradu i u Upravi za kadrove, različite vrste obuka završilo je 178 žena. U navedenom periodu 31 žena završila je Dopunsku obuku iz osnovnog policijskog obrazovanja (Kurs za policajce).

7. Mediji, kultura i sport

Zakon o medijima zabranjuje objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osobe ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti. Zakon o radio difuziji u članu 95, stav 3 propisuje obavezu emitera da proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe, hendikepirani, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje obavezu medija da kroz programsku koncepciju promoviraju rodnu ravnopravnost. Mediji u Crnoj Gori posvećuju pažnju pitanjima rodne ravnopravnosti. Uočljiv je porast priloga u štampanim i elektronskim medijima o nasilju u porodici, kao i mjerama koje se preduzimaju u cilju zaštite žena i djece žrtava nasilja.

Ministarstvo kulture je izradilo Nacionalni program razvoja kulture 2011-2015 (usvojen od strane Vlade Crne Gore u martu 2011), kao krovni dokument kojim se definiše kulturna strategija u navedenom periodu.

U nacionalno programu razvoja kulture u osnovnim principima, proklamuje se rodno senzitivni pristup u procesu donošenja odluka, koje se odnose na politiku i razvoj kulture.

Akcionim planom razvoja kulture za 2011. godinu predviđene su aktivnosti koje se tiču dostupnosti kulturnih sadržaja licima sa invaliditetom, što uključuje i žene sa invaliditetom.

Ministarstvo kulture, jednom godišnje, objavljuje konkurs za sufinansiranje projekata iz oblasti kulturnog stvaralaštva i zaštite kulturne baštine. To je prilika da se podrže projekti posebnih kategorija žena: Romkinje, žene sa invaliditetom, žene koje se bave starim zanatima i vještinama, žene sa sela isl.

Uvođenje rodne perspektive u sferu kulture kao dio ove oblasti djelovanja će biti u fokusu implementacije za naredni period.

8. Institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politika rodne ravnopravnosti

Skupština Crne Gore donijela je Zakon o rodnoj ravnopravnosti 24. jula 2007. godine („Službeni list RCG“, broj 46/07). Riječ je o prvom antidiskriminacionom zakonu u Crnoj Gori, koji je odredio u kom pravcu treba da se kreće uređivanje pitanja rodne ravnopravnosti u novom ustavu Crne Gore koji je tada bio u pripremi.

Predmet uređivanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti je način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života. Po ovom zakonu, prava po osnovu rodne ravnopravnosti se obezbjeđuju i ostvaruju u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava (član 1).

Značajni institucionalni mehanizmi za zaštitu prava žena su Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore koji je osnovan 2001. godine i Odjeljenje rodnu ravnopravnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava (ranije Kancelarija za rodnu ravnopravnost). Poslovi Odjeljenja su vezani za sprovođenje načela jednakosti i ravnopravnosti polova i implementaciju međunarodnih konvencija i ugovora, regionalnu saradnju, saradnju sa nevladinim organizacijama. Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava u Odjeljenju za poslove rodne ravnopravnost je predviđeno da radi 7 zaposlenih. Trenutno su u Odjeljenju dvije stalno zaposlene osobe, od kojih se jedna nalazi na porodiljskom odsustvu.

Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti sva ministarstva i organi uprave su odredili službenike/ce, koji obavljaju poslove koordinatora/ki aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz svoje nadležnosti i učestvuju u pripremi i sprovođenju Plana aktivnosti. Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ostvaruje redovnu saradnju sa pomenutim koordinatorima/kama na orodnjavanju politika Vlade. Koordinator/ke učestvuju u svim obukama o rodnoj ravnopravnosti koje organizuje Odjeljenje za rodnu ravnopravnost. Takođe, učestvovali su na Školi «Rodne studije», koje je Kancelarija za rodnu ravnopravnost realizovala u saradnji sa Univerzitetom Mediteran.

U izvještavanom periodu Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti je pripremilo inicijalni Izvještaj Komitetu Ujedinjenih nacija za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), kao i odgovore na dodatna pitanja koja su prosljeđena od Komiteta. Odbrana izvještaja pred Komitetom izvršena je u oktobru mjesecu 2011. godine.

U cilju unaprjeđenja znanja o rodnoj ravnopravnosti inspektora/ki rada i inspektora/ki zaštite na radu Odjeljenje za rodnu ravnopravnost je, u martu 2011. godine, sprovelo dvije edukacije za pomenute inspektore/ke. Obuka je sprovedena uz podršku Razvojnog fonda za žene Ujedinjenih nacija (UNWOMEN).

U okviru programa stručnog usavršavanja državnih službenika/ca i namještenika/ca koji realizuje Uprava za kadrove Crne Gore jedan od sadržaja je uvođenje načela rodne ravnopravnosti u praksu. Cilj programa je upoznavanje sa osnovnim načelima rodne ravnopravnosti, sa primjenom Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i pružanje smjernica za uvođenje načela rodne ravnopravnosti u praksu. Program se sprovodi od 2007. godine. Pored navedenog programa Vladin mehanizam za rodnu ravnopravnost od svog osnivanja organizuje obuke o različitim aspektima rodne ravnopravnosti za državne službenike/ce i namještenike/ce.

Pored dva nacionalna mehanizma za rodnu ravnopravnost (u Skupštini i u Vladi Crne Gore) radi se na uspostavljanju lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u deset opština sa kojima je potpisan Memorandum o saradnji (Nikšić, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Cetinje, Kotor, Budva, Bar, Herceg Novi i

Ulcinj). U tim opštinama rade lica koja su obučena za sprovođenje načela rodne ravnopravnosti u lokalnoj zajednici, kao i komisije/savjeti za rodnu ravnopravnost pri skupštinama opština. U opštinama Bar, Budva, Herceg-Novi, Pljevlja, Nikšići Bijelo Polje su izradili i usvojili Lokalne akcijske planove za postizanje rodne ravnopravnosti. U osam opština funkcionišu Savjeti za rodnu ravnopravnost.

Regionalna saradnja sa mehanizmima za rodnu ravnopravnost se kontinuirano ostvaruje, kroz redovnu komunikaciju i učestvovanjem na regionalnim skupovima na različite teme koje se tiču rodne ravnopravnosti. Predstavnic/e Odjeljenja za rodnu ravnopravnost, u izvještajnom periodu, učestvovali/e su na sledećim regionalnim skupovima: Regionalna Konferencija pod nazivom » Rad žena na izgradnji mira zapadnog Balkana « održana u Skoplju 25. juna 2010. godine; Studijsko putovanje u Zagreb za članove/ice Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore kao i za koordinate/ke za rodnu ravnopravnost iz državnih organa; 29. – 30. septembra 2010. godine, organizovano je studijsko putovanje u Novom Sadu, u posjeti Pokrajinskom sekretarijatu za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova AP Vojvodine. Takođe, u okviru studijske posjete organizovana je i posjeta opštini Stara Pazova; U Sarajevu je 8. oktobra 2010. godine regionalni sastanak na temu "Ekonomsko i političko osnaživanje žena u Regionu"; U Zagrebu je 17 – 18. novembra, u organizaciji Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja Republike Hrvatske, održana Regionalna konferencija na temu „ Status i uloga žena u ruralnim područjima“; U Beogradu je 16. februara 2011. godine regionalna konferencija na temu "Izlazak iz ekonomske krize"

U cilju unaprjeđenja saradnje sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti tokom izvještajnog perioda nastavljani su redovni kvartalni susreti Foruma za dijalog sa organizacijama civilnog društva iz oblasti rodne ravnopravnosti. U toku izvještajnog perioda održana su tri sastanka Foruma na sledeće teme: V sastanak je se bavio ulogom Javnog servisa u afirmisanju i promociji rodne ravnopravnosti; VI sastanak se bavio pitanjem položaja žena na tržištu rada; VII sastanak se bavio evropske integracije i rodna ravnopravnost.

III Aktivnosti nevladinih organizacija u skladu sa PAPRR

Realizovane aktivnosti:

Ženska mreža SSCG

- Nastavljena je i dalje dobra međunarodna saradnja sa Međunarodnom konferencijom sindikata – Ženskim komitetom, Ženskom mrežom sindikata Jugoistočne Evrope, Južne Evrope i ženskim mrežama širom svijeta. Najveći dio aktivnosti podržan je od strane MOR-a, Regionalne konvencije za jednakost polova Zagreb-Hrvatska.
- Takođe, nastavljena je i dobra saradnja sa Odjeljenjem za jednakost polova pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Vlade Crne Gore, ženskim NVO organizacijama koje se bave statusom žena u Crnoj Gori i njihovim pravima kao i Odborom za jednakost polova Skupštine Crne Gore.
- Veoma aktivno je ženska mreža SSCG učestvovala u reformi penzijskog sistema i ukazala na posljedice produženja radnog staža na 67 godina i za

muškarce i za žene. U sklopu izmjena i dopuna Zakona PIO tražili smo da se ženama za svako rođeno dijete uveća radni staž pola godine. Iako je bio prihvaćen ovaj predlog, nakon usvojenih izmjena i dopuna Zakona PIO ženama je omogućeno da im se računa poseban staž od 6 mjeseci za svako rođeno dijete.

- Tokom 2010. godine kao i u junu 2011. godine u Sofiji su Održane Međunarodne konferencije sa temom „Prava žena na radnom mjestu“ organizovane od strane ženskog komiteta PERC-a, kojoj je prisustvovala i koordinatorka ženske mreže SSCG.

IV Zaključci i preporuke Komisije za praćenje sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti

Komisija za praćenje sprovođenja PAPRR-a, formirana je na osnovu Odluke Vlade Crne Gore iz jula 2010. godine, i održala je 4 sastanka.

Komisija je tokom svog rada konstatovala da nijesu ispoštovani zaključci Vlade usvojeni u julu 2010. godine u vezi sa donošenjem pojedinačnih programa za sprovođenje PAPRR-a, osim Ministarstva odbrane koje je taj Plan odmah usvojilo. U tom cilju je Odjeljenje za rodnu ravnopravnost organizovalo je dvije edukacije u saradnji sa Upravom za kadrove, nakon čega su izrađeni Programi za Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo kulture, Ministarstvo prosvjete i sporta, Upravu policije i Institut za javno javno zdravlje, a u procesu usvajanja je u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija.

Komisija predlaže Vladi da svojim zaključkom obaveže ministarstva i organe uprave koji nijesu donijeli navedene Programe, da su dužni da iste donesu u roku od 30 dana od dana donošenja zaključka Vlade, za period 01.12.2011 – 31. 12. 2012. godine.

Istovremeno Komisija konstatuje da Zaključak Vlade o planiranju odgovarajućih sredstava za izvršenje programa za sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, nije ispoštovan, pa u vezi sa tim predlaže Vladi da obaveže sve nosioce odgovornosti da u svojim budžetima utvrde sredstva za realizaciju planiranih aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti. Posebno se preporučuje Ministarstvu finansija da izvrši uvid i kontrolu u izvršavanju ovog zaključka, odnosno da obezbijedi potrebna sredstva za realizaciju PAPRR-a.

Komisija kao jedan od osnovnih uzroka nepotpunog izvršavanja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, vidi u tome što je neregulisan status osoba koje se bave tim pitanjima. Nameće se potreba da se obezbijedi profesionalno i kontinuirano obavljanje poslova koji se odnose na rodnu ravnopravnost u ministarstvima i organima državne uprave ili drugim institucijama te odgovoran i adekvatan pristup izvršavanja obaveza u vezi sa implementacijom i sprovođenjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti, PAPRR-a i drugih domaćih i međunarodnih normi, jer je njihova primjena dovedena u pitanje djelimično iz ovih razloga.

Primjer dobre prakse u ovom slučaju je ponašanje dijela lokalnih samouprava koje su sistematizovale radno mjesto kao posebno ili u okviru drugog

odgovarajućeg referata. Zato je sada prilika da se u novim sistematizacijama isprave ovi nedostaci.

Komisija zaključuje da se princip jednakih mogućnosti iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti krši i u odnosu prema članovima ovog tijela, jer se nadoknade za rad u ovom tijelu osporavaju članovima i članicama Komisije, pod obrazloženjem da zaključak Vlade o njenom obrazovanju nije obavezujući akt i da nema zakonskog osnova za isplatu istih. Zato Komisija predlaže da se izvrši dopuna Odluke o formiranju Komisije u tom smislu analogno, drugim odlukama Vlade.

Pošto je postojeći PAPRR donijet za period 2008-2012., ističe 01.01.2013. godine, to potrebno od februara 2012. započeti proces prikupljanja i planiranja pojedinačnih programskih aktivnosti svih nosilaca odgovornosti najdalje do aprila 2012., kako bi Nacrt Programa za period 2013-2016. bio upućen na javnu raspravu u junu 2012. godine i na taj način bila obezbijedena potpuna transparentnost procesa kreiranja i usvajanja ovog akta, a nakon toga i usvajanje od strane Vlade do kraja 2012. Godine.

Potrebno je obezbijediti adekvatne finansijske i ljudske resurse, prvenstveno za funkcionisanje Odjeljenja za rodnu ravnopravnost kako bi se omogućio kvalitetniji rad na realizaciji PAPRR-a u domenu svih oblasti koje tretira ovaj dokument.

U okviru budžetskih sredstava za sve nosioce aktivnosti obezbijediti sredstva za planirane mjere i zadatke u narednom periodu. Prije svega, neophodno je u okviru budžetskih sredstava svih nosioca aktivnosti obezbijediti sredstva za predviđenih mjera. Efektivna primjena Zakona više nema alternativu, pa se zadužuje resorno Ministarstvo da pripremi jasna uputstva za svaku pojedinačnu oblast te vrši monitoring nad primjenom Zakona i godišnje izvještava Vladu Crne Gore o napretku ili potrebi preduzimanja odgovarajućih mjera.

U svim oblastima treba nastaviti preventivne aktivnosti u cilju postizanja rodne ravnopravnosti, nastaviti sa edukativnim aktivnostima i senzibilizacijom svih relevantnih aktera, raditi na unaprjeđenju svijesti javnosti o problematici rodne ravnopravnosti, donošenju novih zakonskih rješenja i efikasnijem sprovođenju postojećih, nastaviti rad na uvođenju rodne perspektive u sve politike i programe koje donosi Vlada Crne Gore.

Neophodno je nastaviti aktivnosti na daljem jačanju i osnaživanju mehanizama za rodnu ravnopravnost, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Takođe je neophodno raditi sa posebno osjetljivim grupama žena: starijim ženama, ženama sa sela, ženama sa invaliditetom, domaćicama, samohranim majkama, RAE ženama.

Prijedlog zaključaka:

1. Vlada Crne Gore, na sjednici od _____ 2011.godine, razmotrila je i usvojila ***Izveštaj o ostvarivanju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2008-2012 za period decembar 2009. – jun 2011.;***
2. Zadužuju se Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo finansija, Ministarstvo pravde, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo ekonomije, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zavod za školstvo, Zavod za statistiku, Centar za stručno obrazovanje, Uprava za kadrove, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća i Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, da, shodno Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, pripreme programe sprovođenja PAPRR-a za period od 01.12.2011. do 31.12.2012. godine, u roku od 30 dana od dana usvajanja zaključaka Vlade Crne Gore;
3. Zadužuju se svi nosioci aktivnosti da, shodno Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, opredijele sredstva za realizaciju obaveza iz PAPRR-a.